

Bokanmälningar

William Arthur Lewis: Growth and Fluctuations 1870–1913 samt The Evolution of the International Economic Order

Årets nobelpristagare Sir Arthur Lewis har nyligen gett ut två utomordentligt läsvärda böcker, i vilka han vidareutvecklar sin berömda grundmodell för ekonomisk utveckling från 50-talet. I denna, presenterad i *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour* (1954), är det som bekant den "duala" karaktären hos u-landsekonomin som står i centrum. Det finns å ena sidan en traditionell jordbrukssektor, baserad på självhushållning och omfattande en majoritet av befolkningen, och å andra sidan en modern marknadsinriktad sektor, huvudsakligen inriktad på industriproduktion. Den senare sektorn expanderar med stöd av "obegränsad" tillgång på arbetskraft från jordbrukssektorn; arbetskraft, som till yttermera visso kan betalas mycket låga löner, svarande mot den låga levnadsstandarden och produktiviteten inom den traditionella sektorn.

Lösningen på utvecklingsproblemet kan i detta fall tyckas vara enkel; nämligen att höja produktiviteten i den moderna sektorn för att stärka den internationella konkurrenskraften och generera valuta för investeringar. Lewis visade emellertid att en sådan produktivitetökning under vissa förhållanden kan komma att *förvärja* det underutvecklade landets position, då den bidrar till att försämra landets bytesförhållande gent-

emot omvärlden. För att förklara detta byggde Lewis upp en enkel modell med två grupper av länder – rika och fattiga. Han antog att det i de rika länderna produceras dels livsmedel för hemmabruk, dels industriprodukter, varav en del exporteras till de fattiga länderna. Även i dessa produceras livsmedel för hemmamarknaden, samt en varutyp, nämligen råvaror, som delvis exporteras till de rika länderna. Under antaganden om att arbetskraftens produktivitet är avgörande för prissättningen, att arbetskraften inom varje ländergrupp är homogent sammansatt, samt att lönerna därför tenderar att utjämnas inom varje ländergrupp (sk ricardianska antaganden) kommer då bytesförhållandena mellan de respektive ländergrupperna att bestämmas av relationen mellan de båda gruppernas olika arbetsproduktivitet i produktionen av den *gemensamma* varan, dvs livsmedel från jordbruket, trots att denna ej går i handel. Jordbrukssektorns storlek i de fattiga länderna medför att det är dess låga produktivitet – med åtföljande låga löner, som dessutom pressas ned av den obegränsade tillgången på arbetskraft – som avgör lönesättningen också i den modernare, exportinriktade sektorn av de fattiga ländernas ekonomi. Det är således den mycket låga produktiviteten inom u-län-

dernas *jordbruk* i förhållande till i-ländernas högre produktivitet, som är avgörande för det utifrån u-ländernas synvinkel så oförmånliga långsiktiga bytesförhållandet mellan de båda ländergrupperna. Lösningen på utvecklingsproblemet blir därmed först och främst att höja produktiviteten inom jordbruket. En höjning av produktiviteten inom den moder-nare exportinriktade sektorn medför bara en relativ prissänkning på exportvaran och därmed en ytterligare försämring av *terms of trade*. En viss önskvärd importvolym kostar än mer, uttryckt i exportvaran.

Så långt Lewis' resonemang från 50-talet. I sitt pressmeddelande angående årets nobelpris påpekar Kungl Vetenskapsakademien om denna modell "dels att den ger väsentliga aspekter på orsakerna till u-länders fattigdom och utvecklingsproblem, dels att den kan integreras med en rikt facetterad bild av olika u-länders historisk-statistiska utvecklingsmönster och utveckling".

Det är också just så Lewis har använt den i sina senaste två böcker. I den lilla (bara 77 sidor) pocketboken *The Evolution of the International Economic Order*, Princeton University Press, Princeton 1978, 22 kr, låter han sin modellstruktur spela en central roll i analysen av hur det vi idag kallar i- respektive u-länder uppstod och hur de historiskt interagerat. I den stora volymen (333 tättryckta sidor) *Growth and Fluctuations 1870-1913*, George Allen & Unwin, London 1978, 120 kr, undersöker han närmare den period, som enligt hans mening varit den avgörande vid skapandet av dagens uppdelning i rika och fattiga länder. Den förstnämnda boken är en trevlig och lättläst liten introduktion, som praktiskt taget vilken icke-ekonom som helst också kan ha stort utbyte av, medan den andra däremot är en massiv ekonomisk-historisk vetenskaplig analys av ett jättelikt, egenhändigt om- och bearbetat statistiskt material.

Lewis låter sin historieskrivning börja med den industriella revolutionen och är noga med att påpeka att den började i det land, som hade den högsta produktivite-

ten i jordbruket. Den spreds snabbt till andra länder med hög jordbruksproduktivitet. Många länder med låg produktivitet i jordbruket kom till en början inte att beröras av denna utveckling, dels beroende på ett socialt klimat som var oförmånligt för industriinvesteringar, dels beroende på att kommunikationerna var så dåligt utbyggda och efterfrågan på dessa länders exportprodukter låg. Efterhand förändrades situationen i detta avseende. Förbättrade kommunikationer – genom ibruktagande av järnvägar och ångfartyg – samt en ökad efterfrågan på tropiska produkter – gummi, koppars, olja, bauxit, m m – i samband med innovationer som elektricitetsmotorn och explosionsmotorn, ledde under 1800-talets sista fjärdedel till att länderna i Afrika, Latinamerika och Asien alltmer drogs in i världsekonomin som råvaruförsörjare åt industriländerna.

Emellertid blockerades deras möjligheter att själva industrialisera dels genom politiska hinder (kolonialism och utländsk kontroll), men framför allt genom den ekonomiska mekanism som antytts ovan. I de tempererade länderna var produktiviteten i jordbruket hög och lönerna höga; detta var resultatet dels av knapphet på arbetskraft i de länder som industrialiserades i denna zon (USA, Kanada, Australien m fl), dels av nödvändigheten att locka européer med högre löner än de kunde få i hemlandet. I tropikerna däremot, var produktiviteten inom jordbrukssektorn bara omkring en sjättedel av den europeiska, samtidigt som en obegränsad mängd arbetskraft stod till buds, dels inom landet, men också genom massimmigration från Kina och Indien. Detta gav låga löner och – i enlighet med den ovan redovisade modellens förutsägelser – dåliga bytesvillkor gentemot de industrialiserade länderna.

Därmed var grunden lagd för den uppdelning av världen i i- respektive u-länder som definitivt etablerades under 1800-talets sista decennier. De industrialiserade länderna var de, som hade hög jordbruksproduktivitet och relativ knapphet på arbetskraft, och därmed fördelaktiga *terms of trade*. För deras del

medförde handel med u-länderna ökande inkomster och därmed ytterligare växande hemmamarknad. De underutvecklade länderna, däremot, kunde inte industrialisera själva, på grund av den låga jordbruksproduktiviteten. Deras möjligheter att använda exporten som tillväxtmotor försvarades av de ofördelaktiga bytesvillkor, som också var en följd av denna låga produktivitet.

Under efterkrigstiden har dock förutsättningarna för att exporten skall kunna fungera som en tillväxtmotor för u-länderna förbättrats. Orsaken är emellertid inte någon förbättring av u-ländernas terms of trade eller jordbruksproduktiviteten, utan helt enkelt efterfrågesuget från i-länderna på import av enkla och billiga industriprodukter, framkallat av de rika ländernas tilltagande relativa brist på okvalificerad och lågavlönad arbetskraft. Detta ökar u-ländernas potentiella exportintäkter. Emellertid är detta inte tillräckligt för att en verklig utveckling skall komma till stånd, hävdar Lewis. Det viktiga är inte att u-länderna går över från export av jordbruksprodukter till industriprodukter, ty det är inte terms of trade mellan dessa varugrupper i sig som är intressant:

”Om 60 procent av arbetskraften i de tropiska landerna är sysselsatt inom lågproduktiv livsmedelsproduktion kommer resten av arbetskraften att få låga löner oavsett om den exporterar jordbruks- eller industriprodukter. Att de utvecklade landerna öppnar sina marknader för importvaror från tropikerna öppnar bara export av en ny tropisk låglöneprodukt. Det är inte sant att terms of trade är dåliga för jordbruksprodukter i allmänhet. Australien, Nya Zeeland, Danmark och andra har blivit några av världens rikaste länder genom att exportera jordbruksprodukter. Terms of trade är dåliga endast för produkter från de tropiska länderna, oavsett huruvida dessa produkter är jordbruks- eller industrivaror, och de är dåliga eftersom marknaden betalar den okvalificerade tropiska arbetskraften, oavsett vilken vara den producerar, en lön som baseras på det faktum att det existerar en obegränsad reservoar av lågproduktiva jordbruksproducenter att osa ur” (The Evolution . . . , s 37).

U-ländernas strategi för utveckling bör därmed inte vara att rikta in sig på exportledd tillväxt, eller att sätta alltför mycket hopp till krav på ”en ny ekonomisk världsordning” innebärande förbättrade exportmöjligheter som främsta drivkraft. I stället borde de se mer till hemmamarknaden. Vad som inskränker industriproduktionen för hemmamarknaden är litenheten på det agrikulturella överskott, vilket frambringas av befolkningsmajoriteten, som sysselsätts med att producera livsmedel för inhemsk konsumtion. Om man lyckas eliminera denna stora lågproduktiva grupp genom att höja dess produktivitet förändras hela bilden, hävdar Lewis.

U-länderna skulle då inte längre behöva importera livsmedel; i stället skulle de kunna expandera på världsmarknaden för viktiga jordbruksprodukter. Deras långsiktiga bytesvillkor skulle förbättras drastiskt. Det skulle också skapa ett överskott inom jordbruket, som kraftigt skulle utvidga hemmamarknaden för industriprodukter – vilken därmed skulle kunna ta över rollen som tillväxtmotor. Resultatet skulle då också bli ett minskat beroende av i-länderna.

Lewis drar slutsatsen att den roll den internationella handeln idag innehar som tillväxtmotor för flera u-länder

”inte är dess rätta roll. Det är den teknologiska utvecklingen som borde spela rollen som tillväxtmotor, med den internationella handeln som smörjmedel och inte som bränsle. Inkörsporten till teknologisk förändring är agrikulturella och industriella revolutioner, vilka är ömsesidigt beroende. Internationell handel kan inte ersätta teknologisk utveckling, varför de som sätter sitt främsta hopp till den är dömda att misslyckas. Den viktigaste punkten på dagordningen vad gäller utvecklingsproblematiken är att omvandla livsmedelssektorn, skapa agrikulturella överskott för att livnära stadsbefolkningen, och därigenom skapa grundvalen för en inhemsk industri och modern tjänstesektor. Kan vi genomföra denna inhemska förändring, kommer vi automatiskt att få en ny ekonomisk världsordning” (The Evolution . . . , s 75).

Civilekonom *Klas Eklund*
Handelshögskolan i Stockholm